

Agata Walczak-Niewiadomska

"Kronika kościelna Kalisza" jako źródło badań nad dziejami miasta

---

Acta Universitatis Lodzianis. Folia Librorum 14, 65-72

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agata Walczak-Niewiadomska

**KRONIKA KOŚCIELNA KALISZA
JAKO ŹRÓDŁO DO BADAŃ NAD DZIEJAMI MIASTA**

Kroniki od dawien dawna stanowiły bezcenne źródło wiadomości o dziejach państwa i społeczeństwa; czerpało z nich wiedzę wiele pokoleń historyków. Termin „kronika” wiąże się z europejskim piśmiennictwem średniowiecznym i odnosi się do „dzieł opisujących dzieje poszczególnych narodów lub tzw. dzieje świata w porządku chronologicznym”¹. W następnych epokach ważną rolę odgrywały prace obejmujące swym zasięgiem niewielki obszar w wąskich ramach czasowych; ze względu na swoje rozmiary pozwalały one na bardziej szczegółowy opis historii danego terenu. Doskonałym przykładem takiego dokumentu jest *Kronika kościelna Kalisza* ks. Jana Sobczyńskiego, długoletniego proboszcza parafii św. Mikołaja w Kaliszu, prowadzona w latach 1901–1938.

Zapewne autor zaczął ją pisać pod wpływem artykułu zamieszczonego na łamach „Homiletyki” w 1900 r.², zachęcającego duszpasterzy do prowadzenia takich kronik. Funkcję proboszcza ks. J. Sobczyński sprawował w Kaliszu w latach 1901–1942. Piastował nadto wiele godności kościelnych, z których najważniejsze to: dziekan dekanatu kaliskiego, prezes Konsystorza Foralnego Kaliskiego oraz prepozyt kapituły kaliskiej. Jako proboszcz kierował przebudową i restauracją kościoła św. Mikołaja. W latach dwudziestych XX w. z jego inicjatywy odrestaurowano bezcenny zabytek kościelny – obraz Petera Paula Rubensa *Zdjęcie z krzyża*. W czasie pobytu w Kaliszu zapisał się chlubnie na kartach historii miasta jako współzałożyciel, prezes lub członek wielu stowarzyszeń, m.in. Towarzystwa Dobroczynności, Towarzystwa Biblioteki im. A. Mickiewicza, Muzeum Ziemi Kaliskiej i Towarzystwa Przyjaciół Książki.

Ksiądz Sobczyński, historyk amator, bibliofil i właściciel bogatego księgozbioru, opisywał najważniejsze wydarzenia z życia parafii św. Mikołaja. Dokumentacja ta szybko przeobraziła się z parafialnej w ogólnokościelną kronikę

---

¹ *Kronika*, w: *Słownik literatury staropolskiej*, Wrocław 1998, s. 399.

² P. K., *Kronika parafialna*, „Homiletyka” 1900, R. 3, t. 5, s. 627–630.

miasta, ponieważ autor zajmował przez długie lata naczelną pozycję wśród kleru Kalisza i okolicy, a żaden z pozostałych proboszczów w tym czasie podobnych zapisków nie prowadził. Autor nie zatytułował swej kroniki; tylko gdzieś w tekście pojawiają się wzmianki o *Kronice parafii św. Mikołaja*, bądź o *Kronice miasta Kalisza*. Praca ta wykracza poza historię parafii i często porusza sprawy świeckie, mimo to jest znana przede wszystkim jako kronika kościelna pt. *Kronika kościelna Kalisza*. Podzielona była na siedem nieoprawnych tomów różnej objętości. Niestety, nie dochowała się w całości.

Opisanie wojennych losów *Kroniki* wymaga przedstawienia dwóch wersji wydarzeń. Pierwsza wersja, pojawiająca się we wszystkich opracowaniach na ten temat, podaje, iż w dniu wybuchu II wojny światowej rękopis znajdował się w dwóch miejscach. Księgi (tomy) I, V, VI i VII były u autora, a księgi II, III i IV, obejmujące lata 1906–1918, przechowywał ks. Konstanty Penkała, proboszcz parafii Kościelec Kaliski i przyjaciel ks. Sobczyńskiego. Książk Penkała, aresztowany przez Niemców, zmarł w Dachau w 1942 r., a tomy *Kroniki* zostały zniszczone wraz z jego księgozbiorem przez rodzinę niemiecką, która zajęła plebanię.

Druga wersja natomiast opiera się na przekazie ustnym Wacława Klepandego, dyrektora Muzeum Ziemi Kaliskiej w latach 1953–1959. Bazując na wypowiedziach świadków wojennych wydarzeń – Józefa Polkowskiego³ i Zofii Hieropolitańskiej⁴, wskazał on na Mieczysławę Błażejewską, siostrzenicę ks. Sobczyńskiego, przypisując jej zniszczenie trzech tomów *Kroniki*. Po wkroczeniu Niemców do Kalisza kościół św. Mikołaja przeznaczono na magazyn zakładu „Winiary”. Prowadzone przez Niemców brutalne przesłuchania w sprawie ukrycia cennych aparatów kościelnych skłoniły przestraszoną Błażejewską do spalenia trzech tomów rękopisu w piecu na plebanii. Prawdopodobnie w zniszczeniu pozostałych ksiąg przeszkodziło wyrzucenie jej samej z budynku plebanii (była w nim przed wojną zameldowana). Dziś można jedynie domyślać się powodów, dla których w pierwszej kolejności spalono tomy odnoszące się do lat 1906–1918. Być może na decyzji Błażejewskiej zaważyły niepocholebne opinie ks. Sobczyńskiego na temat postępowania okupanta niemieckiego w czasie I wojny światowej.

Ocalałe cztery księgi, będące własnością parafii św. Mikołaja w Kaliszu, w 1952 r. przejął od Mieczysławy Błażejewskiej ks. Stanisław Librowski z Włocławka. Tam *Kronikę* przejrano i oprawiono; w tym samym roku wróciła do Kalisza. Następnie ze względu na podniszczenie jej przez licznych użytkowników, postanowiono przewieźć ją z powrotem do Włocławka, gdzie znajduje się obecnie, od 1963 r., w posiadaniu Archiwum Diecezjalnego⁵. Z zachowanych

³ Józef Polkowski (1890–1955), historyk, kronikarz miasta nad Prosną, kolekcjoner.

⁴ Zofia Hieropolitańska (1897–1966), współtwórczyni i wieloletni pracownik Muzeum Ziemi Kaliskiej.

⁵ ADW, Akta parafii św. Mikołaja w Kaliszu, sygn. 38–41.

tomów pierwszy obejmuje lata 1901–1905, tom V lata 1919–1926, tom VI opisuje lata 1926–1932, a tom VII lata 1932–1938. Najszerzej potraktował autor okres 1919–1926, najbardziej pobieżnie lata 1932–1938 (być może ze względu na pogarszające się zdrowie autora i mniej aktywne uczestnictwo w życiu miasta). Tekst *Kroniki* uzupełnia materiał ilustracyjny, tj. fotografie i rysunki wykonane przez autora, który szczerze przyznał, że „rysować nie umie wcale”⁶, co można potraktować jako przesadną skromność.

Dokument był przedmiotem opracowań naukowych, zwłaszcza ks. Librowskiego, informującego o historii, formie i zawartości *Kroniki*⁷.

O prowadzeniu kroniki przez proboszcza wiedzieli duchowni i świeccy, lecz prawdopodobnie autor nie dawał jej do wglądu władzy zwierzchniej, być może dlatego, iż zawiera uwagi nie zawsze przychylnie klerowi i poszczególnym duchownym⁸.

Dalsza część artykułu ma na celu ogólną charakterystykę zawartości *Kroniki kościelnej Kalisza*. Warto wydzielić zagadnienia powracające, które kronika relacjonuje w odniesieniu do niemal każdego roku. Zawiera ona przede wszystkim wiadomości na temat obchodów świąt kościelnych, odprawianych w kaliskich kościołach. Gdziekolwiek pojawiają się teksty rozporządzeń biskupich, które (szczególnie w tomie pierwszym) skrupulatnie podawał kronikarz. Wśród zagadnień powracają wszelkie wiadomości dotyczące spraw parafii św. Mikołaja, jak np. restauracja budynków parafialnych czy uzupełnianie wyposażenia kościoła. Autor relacjonuje w odniesieniu do każdego roku kwestie związane z pełnionymi przezeń funkcjami kościelnymi, zwłaszcza proboszcza i dziekana. Stąd wzmianki w tomie pierwszym o uczestnictwie w prowadzeniu śledztwa w lecie 1903 r. w sprawie nieporozumień między ks. Walentym Mrukiem, proboszczem w Godzieszach, a jego wikariuszem, ks. Romanem Zielińskim⁹.

Ks. Sobczyński, historyk z zamilowania, starał się poznać i przekazać na łamach *Kroniki* wartościowe wiadomości odnalezione w aktach parafii kaliskich¹⁰. Często przeplatał swój tekst przepisowanymi z gazet kaliskich i ogólnopolskich artykułami; czasami umieszczał je w *Kronice*, by czytelnicy mogli sami wyrobić zdanie na dany temat¹¹. Tak było w przypadku dwóch dołączonych przez autora

⁶ *Kronika kościelna Kalisza*, t. 1, s. 205. Dalej *KKK*.

⁷ Zob. S. Librowski, *Kronika kościelna Kalisza 1901–1938 i jej autor*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 1959, t. 43, s. 88–96; tenże, *Ksiądz Jan Nepomucen Sobczyński (1861–1942): (w stulecie urodzin)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej ABMK), 1961, t. 2, z. 1/2, s. 323–330; tenże, *Zachowane kroniki parafialne z terenu diecezji włocławskiej z lat 1901–1939 oraz ich wartość jako źródła historycznego*, ABMK 1969, t. 18, s. 5–46.

⁸ Zob. *KKK*, t. 1, s. 77, 172–176, 248–249; t. 5, s. 3–6, 29, 367 [467]; t. 6, s. 62–70, 118–120, 213–215, 232–234. Liczba w nawiasie odsyła do mylnej numeracji dokonanej przez autora.

⁹ *KKK*, t. 1, s. 55–57. Konflikt wynikał z nieposłuszeństwa wikariusza względem swojego przełożonego.

¹⁰ *KKK*, t. 5, s. 467 [567]–478 [578]; t. 6, s. 371–372.

¹¹ *KKK*, t. 6, s. 93.

wycinków z gazet. Pierwszy z nich zawiera mowę marszałka J. Piłsudskiego wygłoszoną podczas pobytu w Kaliszu 6–7 sierpnia 1927 r., drugi sprawozdanie z odczytu ks. Czesława Oraczewskiego¹². Z „Gońca Kaliskiego” wypisano m.in. artykuł Kazimierza Stefańskiego o rocznicy śmierci Adama Asnyka, z uwagami na temat wyborów do rady miejskiej Kalisza oraz notkę opisującą wystawę druków kaliskich w 1928 r.¹³ Inne gazety, takie jak „Gazeta Kaliska”, „ABC Kaliskie” i „Echo Kaliskie Ilustrowane”, również dostarczyły ks. Sobczyńskiemu materiału do *Kroniki*. Autor przytacza m.in. artykuły Emilii Bohowiczowej o pobycie biskupa Radońskiego w Kaliszu¹⁴, Kazimierza Stefańskiego nawiązującego do sprawy pomnika Adama Asnyka w Kaliszu¹⁵, cytuje opis pobytu uczestników „I kursu wiedzy o Kaliszu” w mieszkaniu proboszcza parafii św. Mikołaja¹⁶. Za godną zainteresowania uznał ks. Sobczyński bajkę autorstwa Eugeniusza Wojtycha, drukowaną w „Głosie Narodu”¹⁷, a także artykuły Gustawa Morcinka¹⁸ i ks. Wacława Kneblewskiego¹⁹, przepisane przez autora do *Kroniki*, być może ze względu na zawartą w nich opinię o nim samym.

Wielu ciekawych informacji dostarczają materiały biograficzne, czasem w formie życiorysów ludzi związanych z Kaliszem, Ziemią Kaliską oraz Diecezją Kalisko-Kujawską, a od 1926 r. Włocławską. Najbardziej rozbudowane życiorysy pojawiają się w kontekście śmierci księży, pozostających w bliskich kontaktach z ks. Sobczyńskim, np. biskupów Stanisława Kazimierza Zdzitowieckiego i Władysława Krynickiego, duszpasterzy kaliskich: ks. Konstantego Księskiego (rektora kościoła pobemardyńskiego), Ignacego Płoszaja (proboszcza parafii Najświętszej Marii Panny), Józefa Szafnickiego (prefekta szkół kaliskich), a także bliskich przyjaciół, ks. Michała Majewskiego (proboszcza i dziekana z Turku) oraz Mieczysława Sadowskiego (do 1919 r. proboszcza w Królikowie). W *Kronice* znaleźć można również biogramy osób świeckich, zdaniem ks. Sobczyńskiego zasłużonych dla Kalisza. Są wśród nich: Zygmunt Wyganowski (prezes Towarzystwa Kredytowego Kaliskiego), Stanisław Herbich (prezes Związku Rzemieślników Chrześcijańskich), Melania Parczewska (nauczycielka i działaczka społeczna), Felicja Łączkowska (twórczyni „Piątków Literackich”) i inni.

Z punktu widzenia historyka interesujące wydają się informacje autora *Kroniki* o samobójstwach na terenie miasta Kalisza, np. Stanisława Mystkowskiego, właściciela fabryki pierników, oraz Niwińskiego (imienia nie ustalono),

¹² Mowa o artykule w „Rzeczypospolitej” z 9 VIII 1927 r. oraz w „ABC Kaliskim” z 14 III 1928 r.

¹³ „Goniec Kaliski” z czerwca 1928 r.

¹⁴ „ABC Kaliskie” z 26 V 1930 r.

¹⁵ „Echo Kaliskie Ilustrowane” z 24 I 1938 r.

¹⁶ *W odwiedzinach u X. pralata Sobczyńskiego*, „ABC Kaliskie” z 16 VI 1938 r.

¹⁷ „Głos Narodu” z 26 III 1932 r.

¹⁸ „Gazeta Polska” z 26 III 1936 r.

¹⁹ W. Kneblewski, *Nad brzegami Prośny*, „Kurier Warszawski”, nieznany dzień listopada 1936 r.

profesora gimnazjum, i jego żony. W tomie pierwszym pod datą 4 maja 1905 r. kronikarz przekazał bardzo dokładną relację z pogrzebu Józefy Hadryś, ofiary zamieszek w Kaliszu. Znamienne, iż ks. Sobczyński nie idealizował opisywanych przez siebie postaci, z jednej strony podkreślał zasługi zmarłego, z drugiej zaś, zgodnie z prawdą, uzupełniał życiorys uwagami krytycznymi.

Ponadto dzięki informacjom na temat członków rodziny oraz przyjaciół i znajomych ks. Sobczyńskiego *Kronika* pozostaje głównym źródłem do bardziej precyzyjnego skonstruowania biografii tego duchownego.

Czytelnicy *Kroniki* mogą się dowiedzieć o wizytach w Kaliszu wysokich rangą dygnitarzy kościelnych i państwowych, m.in. nuncjusza apostolskiego w Polsce Achillesa Rattiego w 1919 r.²⁰, arcybiskupa metropolity mohylewskiego Edwarda Roppa jesienią 1926 r.²¹, marszałka Józefa Piłsudskiego w 1921 r. z okazji uroczystości 29 pułku Strzelców Kaniowskich, stacjonującego w Kaliszu²², oraz prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Stanisława Wojciechowskiego w czerwcu 1923 r.²³

Kronika kościelna Kalisza dostarcza biografom ks. Sobczyńskiego cennych informacji o stanie jego zdrowia i odbywanych kuracjach. Na szczególną uwagę zasługuje opisany w tomie siódmym pobyt proboszcza w sanatorium w Miłowodach k. Obornik (woj. wielkopolskie). Jak wynika z jego wypowiedzi, kuracja ta nie dała oczekiwanych efektów, a raczej była szkodliwa dla zdrowia starszego człowieka²⁴.

W *Kronice* znalazły miejsce interesujące relacje o anomaliach pogodowych, występujących w pierwszej połowie XX wieku na terenie Kalisza i Ziemi Kaliskiej. Mowa tu m.in. o dramatycznej powodzi w 1903 r.²⁵ oraz o silnej burzy nad Kaliszem w nocy z 17 na 18 grudnia 1921 r.²⁶ Ponadto prawie każda notka o uroczystościach kościelnych daje też opis towarzyszącej im aury.

Niekiedy autor urozmaicał tonację dzieła, wprowadzając fragmenty o wydźwięku humorystycznym. W tomie szóstym znaleźć można dowcipy polityczne, których bohaterem jest najczęściej marszałek Józef Piłsudski²⁷.

Kronika kościelna Kalisza pozostaje interesująca dla badaczy życia kulturalnego, w tym także dla bibliotekoznawców, dzięki informacjom o zorganizowanych w mieście wystawach, o historii i działalności Biblioteki im. Adama

²⁰ *KKK*, t. 5, s. 36–43.

²¹ *KKK*, t. 6, s. 44–45.

²² *KKK*, t. 5, s. 230–239.

²³ *KKK*, t. 5, s. 355 [455]–367 [467].

²⁴ *KKK*, t. 7, s. 38–39. Najbardziej obszernie opracowania biograficzne to: S. Librowski, *Książdz Jan Nepomucen Sobczyński (1861–1942): (w stulecie urodzin)*, ABMK 1961, t. 2, z. 1/2, s. 323–330 oraz A. Wałczak, *Księgozbiór i zamiłowania bibliofilskie księdza Jana Sobczyńskiego w świetle jego działań społecznych i kulturalnych* (praca doktorska w przygotowaniu).

²⁵ *KKK*, t. 1, s. 58–59.

²⁶ *KKK*, t. 5, s. 279–280.

²⁷ *KKK*, t. 6, s. 122–123, 197–198, 228–229, 231, 285.

Mickiewicza, Muzeum Ziemi Kaliskiej, Towarzystwa Przyjaciół Książki, a także dotyczącym genezy niektórych periodyków. Pozwoliła ustalić wiele faktów; inne, znane dotąd fragmentarycznie, uzupełnić. Relacje autora z wystaw pomogły w odtworzeniu listy eksponatów, również książek²⁸.

W sierpniu 1919 r. odbyła się wystawa dawnych zabytków Kalisza i planów architektonicznych związanych z rozwojem miasta. Ks. Sobczyński, jako jej współorganizator, wymienia w *Kronice* przedmioty dostarczone przez kościoły kaliskie²⁹. Pod datą 18 sierpnia 1922 r. autor zamieścił notkę o otwarciu wystawy obrazów współczesnych polskich malarzy, m.in. Włodzimierza Tetmajera i jego córki Jadwigi oraz Ludwika Stasiaka, zainicjowanej przez kaliskie koło Instytutu Narodowego w Wąbrzeźnie na Pomorzu³⁰. Kronikarz zamieścił obszernie sprawozdanie z wystawy druków kaliskich w 1928 r., urządzonej staraniem Towarzystwa Przyjaciół Książki; podał również liczbę dostarczonych eksponatów oraz przytoczył mowę Stefana Dembego, naczelnika Wydziału Bibliotek Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, otwierającego wystawę³¹. Od 3 do 10 listopada 1929 r. w Domu Młodzieży Katolickiej prezentowano Wystawę Książki Katolickiej, którą także zrelacjonował ks. Sobczyński, podając m.in. informacje o ofiarodawcach druków, wystroju sali i osobach uczestniczących w otwarciu ekspozycji³². Ostatnia relacja z wystawy zamieszczona w *Kronice* dotyczy Wystawy Książki Polskiej, zorganizowanej w ramach Tygodnia Książki Polskiej, w dniach od 3 do 10 grudnia 1933 r. Autor przyznał, że myśl przewodnia wystawy: „historia książki od początku jej powstania do dnia dzisiejszego” pochodziła od niego, podał również charakterystykę dostarczonych przez siebie druków³³.

Dzięki *Kronice* poznajemy kulisy działalności kaliskiej Biblioteki im. A. Mickiewicza w latach 1928–1933. Ks. Sobczyńskiemu zawdzięczamy m.in. relacje z dwóch posiedzeń członków biblioteki, które odbyły się 17 września 1928 oraz 29 marca 1933 r.³⁴, informacje na temat okoliczności przeprowadzki placówki w 1928 r. do nowego lokalu³⁵ oraz wiadomość o księgozbiorze barona Leopolda Kronenberga ofiarowanym Bibliotece w 1932 r.³⁶

²⁸ Z *Kroniki* korzystali w celu badań naukowych m.in. E. Andrysiak, *Ruch bibliofilski: historia i współczesność*, Kalisz 2002; K. Walczak, *Biblioteki Kalisza i ich miejsce w życiu kulturalnym miasta 1793–1945*, Kalisz 1996. Ponadto na *Kronice* oparli się historycy katedry kaliskiej, zob. *Niepokonana i wzniosła Katedra św. Mikołaja w Kaliszu*, Bydgoszcz 2000.

²⁹ *KKK*, t. 5, s. 50–51.

³⁰ *KKK*, t. 5, s. 315–316.

³¹ *KKK*, t. 6, s. 133–134.

³² *KKK*, t. 6, s. 221–222.

³³ *KKK*, t. 7, s. 24.

³⁴ *KKK*, t. 6, s. 148–149; t. 7, s. 12–14.

³⁵ *KKK*, t. 6, s. 153–155.

³⁶ *KKK*, t. 6, s. 374.

W 1929 r., w związku z przeniesieniem zbiorów Muzeum Ziemi Kaliskiej do nowego pomieszczenia w ratuszu, ks. Sobczyński przypomniał historię tej instytucji. Dysponując protokołem z zebrania założycielskiego, odbytego 19 listopada 1906 r., autor przekazał czytelnikom *Kroniki* listę pierwszych eksponatów muzealnych (przechowywał je przez dłuższy czas w swoim mieszkaniu)³⁷. Podkreślił również zasługi Haliny Kożuchowskiej, opiekunki Muzeum, dzięki której udało się uchronić zbiory w czasie I wojny światowej.

Piszząc o czasopismach kaliskich, ks. Sobczyński charakteryzuje przede wszystkim prasę katolicką. Jedyne w relacji z początku 1929 r. w kilku zdaniach przedstawił sytuację na rynku czasopiśmienniczym w Kaliszu, wymieniając „ABC Kaliskie” (1927–1933, dziennik), „Gazetę Kaliską” (1893–1938, tygodnik, od 1898 dziennik) i „Ekspres Kaliski” (1925–1939, dziennik)³⁸. *Kronika* przedstawia czytelnikom okoliczności powstania i rozwoju tygodników „Kaliskie Wiadomości Parafialne” (1927–1929)³⁹ i „Ziarno” (1932–1933)⁴⁰ oraz dziennika „Głos Kaliski” (1930)⁴¹.

Dzisiaj trudne, a nawet niemożliwe jest ustalenie zawartości zaginionych tomów *Kroniki*, czyli drugiego, trzeciego i czwartego. Z rozrzuconych w tekście informacji dowiadujemy się jedynie o kilku faktach. W *Kronice* pod rokiem 1907 zrelacjonowano przebieg prac organizacyjnych przy tworzeniu Związku Rzemieślników Chrześcijańskich, w których czynny udział brał ks. Sobczyński⁴². Prawdopodobnie tekst ten zamieszczony był w trzecim tomie *Kroniki*; przypuszczenie to wynika ze wzmianki o referacie prof. Jerzego Mycielskiego, wygłoszonym w 1908 r. na zebraniu Akademii Umiejętności w Krakowie, który zawierał analizę artystyczną obrazu P. P. Rubensa *Zdjęcie z krzyża*. Kronikarz kieruje zainteresowanych do tegoż referatu umieszczonego w trzecim tomie *Kroniki* na stronie 355⁴³. Logicznie rozumując, wydarzenia z roku 1914 i 1917 opisane były w tomie czwartym.

W przeszłości *Kronika kościelna Kalisza* dostarczyła materiałów źródłowych do wielu prac z zakresu szeroko pojmowanej historii Kalisza i Ziemi Kaliskiej. Już przed wojną posłużyła przy opracowaniu *Jednodniówki* napisanej przez Władysława Kwiatkowskiego z okazji jubileuszu 25-lecia Związku Rzemieślników Chrześcijańskich pod wezwaniem św. Józefa w Kaliszu⁴⁴. W latach 1952–1963 kronikę wykorzystywali autorzy przygotowujący prace do wydawnictwa *Osiemnaście*

³⁷ *KKK*, t. 6, s. 207–209.

³⁸ *KKK*, t. 6, s. 177.

³⁹ *KKK*, t. 6, s. 177–178.

⁴⁰ *KKK*, t. 7, s. 9–11.

⁴¹ *KKK*, t. 6, s. 178–179, 221.

⁴² *KKK*, t. 7, s. 8.

⁴³ *KKK*, t. 5, s. 173.

⁴⁴ *KKK*, t. 7, s. 9.

wieków Kalisza⁴⁵. Młodsze pokolenie badaczy tematyki historycznej również dostrzegło ogromne możliwości pogłębienia wiedzy, jakie daje *Kronika* ks. Sobczyńskiego. Wystarczy wymienić wydawnictwa Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk⁴⁶ oraz wydawnictwa słownikowe⁴⁷.

Kronika pozostawiona przez ks. Sobczyńskiego jest w zasadzie obiektywna. Wprawdzie autor nie stroni od krytycznych uwag o przedstawianych ludziach i faktach, ale nie wynosi swoich zasług ponad pracę innych. Niektóre fragmenty kroniki świadczą o wielkiej szczerości autora, jak np. w przypadku podania w 1925 r. wiadomości o samobójstwie jego siostrzeńca, Stanisława Błażejewskiego⁴⁸.

Trzeba stwierdzić, iż *Kronika kościelna Kalisza* pióra ks. Jana Nepomucena Sobczyńskiego stanowi ważne i jeszcze nie w pełni wykorzystane źródło do dalszych badań historycznych.

Agata Walczak-Niewiadomska

**KALISZ CHURCH CHRONICLE
AS A SOURCE TO THE TOWN HISTORY RESEARCH**

The article presents the issue of *Kalisz Church Chronicle* written by priest Jan Nepomucen Sobczyński, the administrator of St Nicolas' church in Kalisz between 1901–1942. The author brings forward figure of the priest and the construction of the document created between 1901–1938. Events shown in the chronicle have taken place in the St Nicholas' parish and on the area of Kalisz town. This article tries to remind the value of the document as a important historical source of information.

⁴⁵ *Osiemnaście wieków Kalisza. Studia i materiały do dziejów miasta Kalisza i regionu kaliskiego*, pod red. A. Gieysztor, t. 1–3, Kalisz 1960–1962. Cyt. za: S. Librowski, *Zachowane kroniki parafialne z terenu diecezji wrocławskiej z lat 1901–1939 oraz ich wartość jako źródła historycznego*, ABMK 1969, t. 18, s. 5–46.

⁴⁶ M.in. E. Andrysiak, *Ruch bibliofilski: historia i współczesność*, Kalisz 2002; K. Walczak, *Biblioteki Kalisza i ich miejsce w życiu kulturalnym miasta 1793–1945*, Kalisz 1996.

⁴⁷ E. Andrysiak, *Sobczyński Jan Nepomucen*, w: *Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej Ziemi Kaliskiej*, Kalisz 1998, t. 1, s. 260–261; M. Błażejewska, *Sobczyński Jan Nepomucen*, w: *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa 1981, s. 680; W. Kujawski ks., *Sobczyński J. N.*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, Warszawa 1983, t. 7, s. 141–142; H. Tadeusiewicz, *Sobczyński J. N.*, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa 1986, supl., s. 201–202; A. Wędzki, *Sobczyński J. N.*, w: *Polski słownik biograficzny*, Warszawa 1999, t. XXXIX, s. 449.

⁴⁸ *KKK*, t. 5, s. 438 [538]–439 [539].